

ПРОТЕСТНИЙ РУХ В ІРАНІ 2022: ПРИЧИНИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Олена Борділовська, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

В аналітичній записці йдеться про причини та риси масштабного протестного руху в Ірані; визначено особливості сучасних протестів у цій країні та їхні відмінності від демонстрацій і спротиву попередніх років.

Висновки

1. Ісламська Республіка Іран (ІРІ) досі є однією з найконсервативніших країн світу і однією з небагатьох держав, які фактично підтримали війну Росії проти України через постачання ударних безпілотників. Цей факт до останнього заперечує офіційна влада ІРІ.

2. У сучасних умовах влада ІРІ вже не може вповні приховати від свого населення події у світі, і так само не в змозі відсторонитися від загрозливої внутрішньої ситуації. Сучасні засоби масової інформації, навіть зважаючи на обмеження з боку влади, дають можливість громадянам країни робити висновки щодо реальних подій у державі та за її межами.

3. Іранський режим намагається жорстко придушити протестний рух та приховати його реальний масштаб, проте з огляду на широку соціальну базу та географію протестів видається неможливим їх повне припинення без виконання хоча б деяких вимог демонстрантів.

4. Санкції, накладені США та іншими західними країнами на іранський правлячий режим, негативно вплинули на економічний розвиток ІРІ, ізолювали країну від глобальних процесів і спричинили широке невдоволення громадян, для спалаху якого було достатньо однієї жертви режиму. Протести підтримано на міжнародному рівні, дії влади засудили політичні та громадські діячі багатьох країн світу.

5. Останні заяви МЗС Ірану свідчать про відчайдушні намагання продемонструвати світу свою лояльність і миролюбність, також доводять нещирість офіційних оголошень. Україна переконалася в цьому під час «історії з безпілотниками», які ІРІ передала РФ для використання в бойових діях проти нашої держави, і зробила правильні кроки у відповідь, знизивши рівень дипломатичних відносин.

6. Заява речника іранського МЗС щодо невизнання анексії Росією територій чотирьох українських областей та заклик поважати принципи й цілі Статуту ООН є спробою зберегти стосунки з цивілізованим світом, водночас це принципово важливо для України в контексті дистанціювання офіційного Тегерану від РФ.

7. Важко прогнозувати можливість зміни чинного теократично-консервативного ладу в ІРІ, проте можна стверджувати, що в разі заміни влади клерикалів на демократичніший режим іранське суспільство швидко трансформується в напрямі модернізації та демократизації.

Протягом трьох останніх тижнів в Ірані тривають безпрецедентні за масштабом антиурядові протести, спричинені загибеллю молодої жінки М. Аміні після її затримання та побиття «поліцією моралі». Протестний рух охопив усі провінції країни, його рушійною силою є іранська молодь, особливу роль відіграють жінки.

Смерть студентки з Іранського Курдистану Махси Аміні збурила іранське населення, яке вимагає від влади цивілізованої поведінки, поваги до жінок та відповідального управління країною. Протягом останніх трьох років Іран перебуває в стані глибокої суспільно-політичної та економічної кризи: уповільнився економічний розвиток, енергетична галузь не може адекватно пристосуватися до обмежень, пов'язаних із західними санкціями, є значна інфляція та безробіття, особливо серед молоді. Епідемія коронавірусу загострила наявні проблеми і поставила країну фактично на межу виживання.

Аятола А. Хаменеї тяжко хворий і в такому стані перебуває декілька років. Він уже фактично призначив своїм спадкоємцем сина, проте таке рішення спричиняє опір серед владної еліти Ірану, що веде до кризи в державній верхівці. Щоб зберегти чинний режим, повернули винятково високий статус «поліції моралі» та провели зачистку в найважливіших структурах, зокрема було замінено ряд керівників Корпусу вартових Ісламської революції (КВІР) – оплоту й гаранта влади.

За таких умов було достатньо одного резонансного інциденту, щоб уся країна вдалася до демонстрацій та спротиву. Протести розпочалися з Курдистану в день похорон Махси 17 вересня, а вже 20 вересня в деяких містах вони перейшли в гарячу фазу – протистояння з поліцією. Силовики вдалися до звичних засобів – блокування інтернету, використання гумових куль та водометів для розгону демонстрантів, більшість з яких – студенти провідних університетів. Протести охопили 31 провінцію Ірану, тобто всі адміністративні одиниці. Влада залучила до придушення спеціальні поліцейні та військові підрозділи (але не КВІР). На 4 жовтня джерела повідомляли про 92 жертви протестів, хоча влада офіційно заявила про три десятки загиблих – як демонстрантів, так і поліціантів. Сотні університетів по країні закрито, у кампусах – справжні погроми.

Іран не вперше переживає хвилю спротиву режимові. Час від часу громадяни виходили на вулиці з економічними вимогами: у 2017–2019 рр. – через інфляцію, низьку зарплатню, завищені ціни на енергоносії тощо; 2020 р. – через значне погіршення економічної ситуації після карантину та інших коронавірусних обмежень. ***Проте сучасний рух має декілька істотних особливостей та відмінностей, а саме:***

- протести довготривалі, їхні учасники демонструють рішучість і налаштованість на досягнення висунутих вимог хоча б частково (президент І. Раїсі за два тижні від початку протестного руху оголосив про економічні реформи найближчим часом);

- масштабність та широка географія протестів: почалися в Курдистані, звідки родом М. Аміні, та поширилися на всі провінції, зокрема такі «бастіони шіїтського клерикалізму», як Мешхед і Кум; у них беруть участь тисячі людей;

- у протестах провідну роль відіграють жінки, які й раніше брали участь у таких акціях, але тепер опинилися просто в центрі подій, через що спротив інколи називають «жіночою революцією» або «хіджабним протестом»;

- рух підтримали знаменитості – спортивні зірки, зокрема футболісти, а також музиканти, актори й кінорежисери, які не злякалися погроз влади, що влаштувала цькування та справжнє полювання на них;

- протести мають значну підтримку на міжнародному рівні, зокрема в країнах з великою іранською діаспорою (США, Німеччина, Франція); США навіть трохи пом'якшили санкції проти Ірану щодо експорту інформації і технологій, а президент Дж. Байден заявив про необхідність спростити комунікаційні послуги щодо ІРІ;

- протести акумулювали незадоволення не тільки надто суворими нормами життя, а й складною економічною ситуацією та фактичною ізоляцією країни від решти світу, тобто вони мають комплексний характер і спрямовані одночасно на зміни в різних галузях життя іранців.

Поки що рух не перетворився на справжню революцію. Заклики до справедливості, відмови від ортодоксальних релігійних норм і натомість забезпечення економічного розвитку переважають над закликами до повалення влади та кардинальної зміни режиму. Проте учасники руху вочевидь готові до політичних змін.

На третьому тижні протистояння до акцій долучилися не тільки студенти університетів, а й школярі старших класів, яких підтримують учителі. У соцмережах активно поширюють відео заворушень у Тегерані, Ширазі, Ісфахані та інших містах країни, навіть лунають гасла на кшталт «Смерть диктатору!» На тлі таких збурень 3 жовтня верховний правитель Аятола Алі Хаменеї перервав мовчанку і звернувся до громадян Ірану – укотре звинуватив у всьому Захід, передусім США та Ізраїль, який начебто через своїх агентів підбурює громадян Ірану до непокори. Президент Ірану Ібрагім Раїсі під час сесії парламенту визнав «слабкості та недоліки» в країні, але, як і духовний лідер, звинуватив у протестах зовнішні сили.

Спікер парламенту М. Б. Калібаф, колишній очільник одного з підрозділу КВІР, також визнав, що теперішні демонстрації мають ширше коло вимог на відміну від нещодавніх (за підвищення заробітної платні та пенсії), тому до них треба поставитися серйозно. Він зазначив, що такі заколоти підривають єдність нації, тож закликав громадян не допустити дестабілізації в країні. МЗС Ірану виступило зі зверненням уникати будь-яких провокаційних дій, які могли б порушити мир, стабільність та спокій – не тільки в країні, але й в усьому світі.

Стосовно широкомасштабної збройної агресії РФ проти України офіційний представник МЗС Ірану Насер Канані заявив, що Іран підтримує будь-які зусилля щодо «мирного врегулювання конфлікту в Україні та завжди заявляє про свою готовність сприяти цим зусиллям». Відповідаючи на запитання журналістів щодо позиції Ірану відносно референдумів в Луганській, Донецькій, Херсонській і Запорізькій областях України та приєднання цих регіонів до РФ, Канані зазначив: Ісламська Республіка відповідно до своїх принципових позицій наголошує на неодмінній повній повазі до принципів суверенітету й територіальної цілісності всіх держав як до основної норми міжнародного права. Ці заяви виголошено на тлі активного застосування РФ дронів-камікадзе «Shahed-136» іранського виробництва по цивільній інфраструктурі України (в ніч на 5 жовтня російські окупанти завдали кілька ударів цією зброєю по Білій Церкві – уперше іранські безпілотники долетіли так далеко на підконтрольну територію України). ***Сьогодні заперечувати співпрацю з Росією ІРІ стає неможливим.*** Пояснення таких поставок як елементу іранського шантажу (аби змусити Захід повернутися до Ядерної угоди та поступово зняти санкції) не є виправданням співпраці ІРІ з агресором – це ще більше погіршує імідж Ірану. Україна вже зайняла чітку позицію щодо фактичної участі ІРІ в агресії проти нашої держави, і українсько-іранські відносини після нових обстрілів наших цивільних об'єктів можуть тільки погіршитися.

Притаманна Іранові офіційна нейтральна позиція щодо конфліктів загалом, російсько-української війни зокрема, навряд чи зміниться найближчим часом, навіть у разі зрушень влади в ІРІ. Складно робити прогнози щодо результатів протестного руху – влада поводиться доволі впевнено й далі приховує масштаби спротиву та кількість жертв. Можна бути впевненими лише в тому, що після кардинальних і навіть часткових змін режиму іранське суспільство зможе швидко трансформуватися та адаптуватися до загальнодемократичних норм життя (за умов збереження певних традиційних норм). Головним чинником цього є те, що Іран – одна з наймолодших країн світу: частка молоді віком до 25 років перевищує 40 % (як і в багатьох інших країнах Близького Сходу та Азії). Молодь є освіченою, амбітною рушійною силою прогресу, яка найгостріше відчуває потребу суттєвих змін і найбільше потерпає від різного роду обмежень. До неї додається значна частка громадян середнього віку – передусім мешканців великих міст, які пам'ятають життя до ісламської революції, добре знають потенціал своєї країни і бажають їй ліпшого майбутнього.